

функціональним призначенням, потрібною технологією, конструктивним виконанням, елементним наповненням. У зв'язку з цим, з погляду класичної теорії організації, інноваційна діяльність у цілях диверсифікації господарського портфеля має ряд негативних властивостей.

Перш за все, вона змінює склад і структуру споживаних засобів виробництва (різноманітність склад основних фондів і оборотних коштів), а значить і професійну, і кваліфікаційну структуру персоналу підприємства. Це спричиняє зниження рівня використання і виробничих потужностей, і робочої сили. Як наслідок, ускладнюється організаційна і виробнича структура підприємства. Це, у свою чергу, спричиняє, як мінімум, збільшення штату менеджерів, а значить і витрат контролю. Далі змінюється структура ринку підприємства як в тій його частини, де воно виступає як продавець, так і в тій, де воно діє як покупець. Найчастіше, такі зміни призводять до того, що старий досвід і раніше відлагоджені зв'язки стають недостатніми і/або не ефективними.

Інноваційна активність змінює структуру витрат і доходів підприємства. Загальні поточні витрати підприємства, як правило, ростуть, а поведінка майбутніх доходів у зв'язку із створенням інноваційного продукту віддалена в часі і тому невизначено. Крім того, будь-яке збільшення різноманітності видів діяльності призводить до ускладнення ведення бухгалтерського обліку і аналізу фінансових результатів.

Висновки і перспективи подальших досліджень за даними напрямками. Відмічені вище особливості стратегії диверсифікації свідчать про те, що диверсифікація взагалі і диверсифікація за рахунок інноваційної діяльності, зокрема, є складним методом стратегічного управління, а наслідки його застосування характеризуються високим підприємницьким ризиком. Проте, світовий досвід показує широке його розповсюдження в найрізноманітніших областях підприємницької діяльності. Диверсифікація інноваційної діяльності як один з методів диверсифікації господарського портфеля, через свою специфіку привносить певні особливості в систему управління підприємством і тому вони повинні відобразитися в процесах стратегічного планування. Таким чином, інноваційний процес машинобудівних підприємств в умовах диверсифікації виробництва потребує свого удосконалення.

Література

1. Беренс В. А, Хавранек П. М. Руководство по подготовке промышленных технико-экономических исследований. – М.: Интерэксперт, 1995. – 375 с.
2. Медынский В. Г., Шаршукова Л. Г. Инновационное предпринимательство: Учебное пособие. – М.: ИНФРА-М, 1997. – 240 с.
3. Ілляшенко С. М. Управління інноваційним розвитком: Навчальний посібник. – Суми: Університетська книга, 2005. – 324 с.
4. Стоянова Е. С. Финансовый менеджмент. – М.: ИНФРА-М, 1998. – 655 с.
5. Гранатуров В. М. Экономический риск: сущность, методы измерения, пути снижения. – М.: Дело и сервис, 1999. – 112 с.
6. Мертенс А. В. Инвестиции: Курс лекций по современной финансовой теории. – К.: Киевское инвестиционное агентство, 1997. – 416 с.
7. Фатхутдинов Р. А. Разработка управленческого решения: Учебник для вузов – М.: ЗАО "Бизнес-школа": Интел-Синтез, 1999. – 240 с.

Надійшла 23.09.2009

УДК 330

Л. І. ФЕДУЛОВА

Інститут економіки та прогнозування НАН України

М. В. ЛУКАШИНА

Інститут економіки та прогнозування НАН України

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ НАУКОВО-ТЕХНОЛОГІЧНОГО ТА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Розроблені та системно обґрунтовані пропозиції щодо удосконалення нормативно-законодавчої бази у сфері інноваційно-технологічного розвитку економіки України. Запропоновано конкретні заходи для поліпшення законодавчої дисципліни та якості нормотворчої діяльності органів державної влади.

The propositions to an improvement of legislative base in the field of innovative and technological development of economy of Ukraine are developed. Measures for the improvement of legislative discipline and quality of legislative activity of public authorities are offered.

Ключові слова: економічний розвиток, інноваційний розвиток, інноваційна діяльність, нормативно-правова база.

Постановка проблеми. Україна, підписавши Угоду про партнерство і співробітництво з Європейськими співтовариствами 14.06.1994, яка набула чинності 01.03.1998, та затвердивши Указом

Президента України від 11.06.1998 № 615/1998 «Стратегію інтеграції України до Європейського Союзу», обрала курс на розвиток національної економіки за інноваційною моделлю. Обрання такого курсу означало, що головним джерелом економічного зростання країни мають стати нові наукові знання та процеси їх розширеного продукування і комерційного використання.

Для забезпечення основних засад реалізації економічного розвитку України за інноваційною моделлю була створена відповідна нормативно-правова база, зокрема: в 1999 році постановою Верховної Ради України була затверджена «Концепція науково-технологічного та інноваційного розвитку України», прийнято Закони України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків», «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки», «Про інноваційну діяльність», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», «Про загальнодержавну комплексну програму розвитку високих технологій», «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», «Про науковий парк «Київська політехніка». Указом Президента України від 28.04.2004 № 493/2004 затверджена Стратегія економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004 – 2015 роки».

Зазначена нормативно-правова база, поряд з такими документами, як закони України «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про інвестиційну діяльність», «Про наукову і науково-технічну експертизу», тощо та відповідними підзаконними актами виконавчої влади певною мірою створила необхідне нормативне поле для провадження суб'єктами господарювання в Україні інноваційної діяльності на засадах, визначених Концепцією науково-технологічного та інноваційного розвитку України.

Однак, непослідовність держави в розробці та здійсненні науково-технологічної та інноваційної політики, відсутність законодавчо закріпленої системи стимулювання інноваційних процесів та підтримки високотехнологічних виробництв призвело до вкрай негативних структурних змін в економіці — занепаду високотехнологічних підприємств і водночас посилення та домінування низькотехнологічних сировинних. Цим зумовлене зниження попиту на наукові дослідження і розробки й фактичне згорання інноваційної діяльності в промисловості. Закріплення таких тенденцій може призвести до зростання загроз національній безпеці, незворотного відставання України від економічно розвинених країн світу та перетворення її у ресурсний придаток однієї або групи країн-лідерів.

Аналіз публікацій. Питання аналізу та вдосконалення законодавчого забезпечення інноваційного розвитку постійно знаходяться в полі зору українських вчених, про що свідчить величезна кількість публікацій щодо інноваційної моделі розвитку економіки, в яких автори постійно аналізують проблеми аналізу нормативних документів в конкретних напрямках інноваційного процесу, розглядають формування нормативно-законодавчої бази як складову інституційного забезпечення економіки, а правові норми стимулювання фінансового забезпечення – як ключові в процесі розбудови економіки знань [1 – 8]. Заслугує на увагу також укладений та методологічно обґрунтований тритомник законодавства в сфері інноваційної діяльності [9] (на жаль, задача щодо його подальшого упорядкування не вирішується).

Проте залишаються поза увагою науковців системні дослідження та оцінки стану нормативно-правової бази стимулювання науково-технологічної та інноваційної діяльності. Особливо актуальною постає ця проблема в зв'язку із неузгодженістю основних підходів до реалізації інноваційної політики різних державних інституцій верхніх щаблів влади і прагненням службовців постійно розробляти заходи, не дотримуючись принципу спадковості та нехтуючи необхідністю здійснювати постійний моніторинг реального поточного стану в конкретній сфері діяльності.

Мета даного дослідження – з позицій системного підходу розглянути стан справ у сфері нормативно-законодавчого забезпечення інноваційно-технологічного розвитку економіки України та розробити пропозиції щодо його вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Практика показує, що відсутність сформованого системного підходу, науково обґрунтованих концептуальних засад, визначених структурованих цілей державної науково-технологічної та інноваційної політики не компенсується збільшенням кількості законодавчих і нормативно-правових актів, численними змінами та доповненнями до них. Така ситуація, звичайно, призводить до зниження інноваційної активності суб'єктів господарювання. Так, у 2008 р. інноваційною діяльністю у промисловості займалося 1397 підприємств, або 13,0 % обстежених промислових (проти 1472 і 14,2 % у 2007 р.) у розрізі видів економічної діяльності найбільша частка, як і раніше, належить переробній промисловості, а саме підприємствам з виробництва коксу та продуктів нафтоперероблення (34% обстежених промислових підприємств даної галузі, машинобудування (21 %), хімічної та нафтохімічної промисловості (20 %), а також металургійного виробництва та виробництва готових металевих виробів (14 %).

Серед регіонів більша за середню в Україні частка інноваційно активних підприємств спостерігалася у Івано-Франківській, Чернігівській, Чернівецькій, Вінницькій, Тернопільській, Кіровоградській, Миколаївській областях, Автономній Республіці Крим та у м. Києві.

Найвищі рейтинги (місця) за інтегральним показником інноваційної діяльності (розраховувався за наступними показниками: кількість інноваційно активних підприємств, одиниць; обсяг витрат на інноваційну діяльність, млн грн; частка інноваційно активних підприємств у загальній кількості промислових підприємств, %; обсяг реалізовано інноваційної продукції, млн грн; частка реалізованої

інноваційної продукції у загальному обсязі промислової продукції, %) має м. Київ, Луганська, Донецька, Івано-Франківська та Волинська області, найнижчі – м. Севастополь, Хмельницька, Київська, Житомирська, Херсонська області (рис. 1). На інноваційну діяльність 1066 підприємствами було витрачено 12,0 млрд грн (у 2007 р. – 1175 підприємств і 10,8 млрд грн). Майже кожне підприємство спрямовувало кошти на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення (7,7 млрд грн), майже кожне четверте – на виконання внутрішніх науково-дослідних розробок (далі – НДР) (1,0 млрд грн), кожне сьоме – на придбання результатів НДР у зовнішніх виконавців (0,3 млрд грн) та майже кожне десяте – на інші зовнішні знання або придбання нових технологій (0,4 млрд грн).

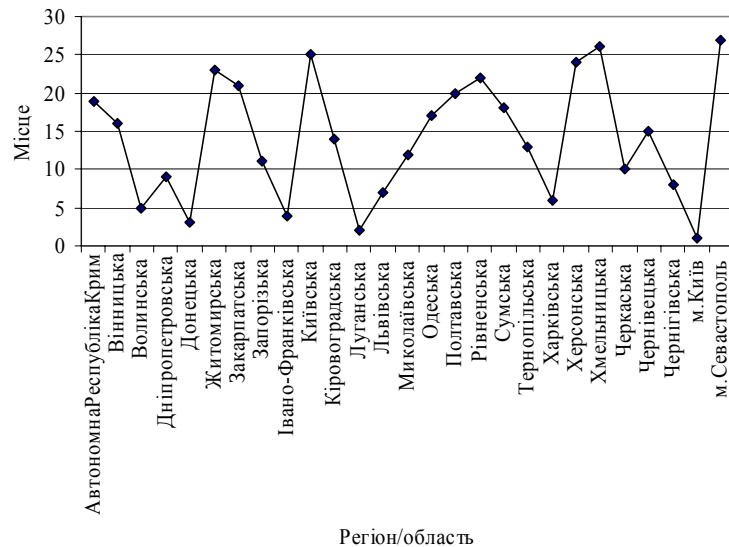

Рис. 1. Ранжування регіонів за інтегральним показником інноваційної діяльності у 2008 році (розраховано та складено за даними <http://www.ukrstat.gov.ua>)

Істотним чинником також є низька виконавча дисципліна міністерств і відомств, відсутність належного контролю з боку органів виконавчої влади усіх рівнів, що призвело до невиконання значної частини стратегічних програм, заходів і пропозицій, визначених у рекомендаціях комітетських та парламентських слухань. Все це поглибило кризу системи державного управління інноваційною діяльністю в Україні, сприяло посиленню зарегульованості інноваційних процесів з боку держави та неефективному використанню коштів Державного бюджету.

В інноваційній сфері, як і в інших сферах діяльності, набула поширення практика ігнорування законодавства, або призупинення дії статей законів, які стосувалися фінансування науково-технічної та інноваційної діяльності. Це значною мірою нівелювало позитивний потенціал напрацьованої нормативної бази та не заохочує підприємницький сектор на здійснення науково-технічних та інноваційних проектів.

У цьому контексті необхідно:

1) прискорити розгляд проектів Законів України: «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» (реєстр, номер № 2502 від 16.05.2008), «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» (реєстр, номер № 0937 від 23.11.2007), «Про внесення змін до Закону України «Про інноваційну діяльність»» (реєстр, номер № 3337 від 06.11.2008), «Про внесення змін до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»» (реєстр, номер № 3015 від 25.07.2008), «Про індустриальні (промислові) парки» (реєстр, номер № 3071 від 27.04.2009), «Про внесення змін до Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків»» (реєстр. № 2751 від 10.07.2009, реєстр. № 4589 від 03.06.2009);

2) узгодити положення законів України «Про вищу освіту», «Про наукову та науково-технічну діяльність» з положеннями Бюджетного, Податкового, Митного кодексів України, іншими нормативними актами передбачивши:

3) звільнення інвестицій у науку, що надходять від суб'єктів недержавної форми власності, від сплати ПДВ;

4) відокремлення коштів спеціального фонду від коштів загального фонду і утримання їх на рахунках комерційних банків. Державному казначейству залишити тільки функції контролю за витратами суто бюджетних коштів;

5) можливість створення університетами IV рівня акредитації та науковими установами Національної академії наук України та галузевих академій наук госпрозрахункових науково-дослідних інститутів, лабораторій, центрів, комплексів з частковими правами юридичної особи, у тому числі з можливістю відкриття рахунку у комерційному банку;

6) скасувати тендерні процедури та митні збори на ввіз в Україну наукового обладнання, що не

виробляється в Україні, для виконання наукових досліджень у вищих навчальних закладах та установах Національної академії наук та галузевих академії наук України;

7) скасувати тендерні процедури при закупівлі науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, що пройшли конкурсний відбір згідно з порядком проведення конкурсів наукових, науково-технічних та інноваційних проєктів, а також при закупівлі унікального наукового обладнання, що не виробляється в Україні;

8) внести зміни до Закону України «Про інноваційну діяльність» (з метою запровадження механізмів стимулювання інноваційної діяльності, сприяння формуванню нових інноваційних підприємств) та Законів України «Про освіту» та «Про особливості правового режиму діяльності Національної академії наук України, галузевих академії наук та статусу їх майнового комплексу» (в частині надання університетам та академічним науковим установам права на створення малих підприємств та особливих прав на об'єкти інтелектуальної власності, створених за рахунок державного фінансування, щодо їх використання як внески у статутні фонди малих підприємств, створених співробітниками університетів;

9) запровадити державне статистичне спостереження;

10) у наукових і науково-технічних організаціях щодо створення ними нових видів техніки, технологій і матеріалів, на які є дослідна технологічна документація, виготовлені і випробувані дослідні зразки. Організувати реєстрацію цих видів техніки, технологій і матеріалів, сприяти їхній подальшій комерціалізації та використанню в господарському обігу і міжнародному трансфері технологій;

11) додаткових показників для визначення рівня функціонування національної інноваційної системи та інноваційної активності економіки в Україні, що відповідають системі індикаторів Європейського інноваційного табло, які використовуються для оцінювання та порівняння стану інноваційної активності в країнах ЄС;

12) використання промислової власності за окремими об'єктами права промислової власності; договорів про розпорядження майновими правами інтелектуальної власності стосовно окремих об'єктів права інтелектуальної власності;

13) внести в національне законодавство норми і правила угод СОТ з метою запровадження механізмів державного субсидування високотехнологічного сектора економіки (субсидії регіонального розвитку, субсидії на проведення НДДКР, субсидії на програми реструктуризації тощо), зокрема, Угоди «Про субсидії на компенсаційні заходи» (Угоди СКЗ) щодо політики субсидіювання;

14) прискорити подання до Верховної Ради України *Податкового кодексу України*, в якому передбачити надання низки фіскальних преференцій суб'єктам інноваційної діяльності. Зокрема, для реалізації впливу податкової системи на структуру та якісний склад економіки, відповідно до стратегії запровадження інноваційної моделі розвитку, пропонуємо передбачити у складі розділу 3 „Податок на прибуток підприємств” спеціальну главу щодо стимулювання інноваційної діяльності суб'єктів господарювання. У цій главі доцільно було б сконцентрувати статті, що містять виклад особливостей, форм й умов одержання податкових знижок суб'єктами інноваційної діяльності. Задля досягнення комплексної дії стимулів інноваційного розвитку, аналогічні статті мають міститися й в інших розділах Податкового кодексу.

При запровадженні стимулюючих норм, необхідно передбачити й механізми гарантування ефективного застосування податкових стимулів. Тобто податкове стимулювання може стосуватися лише тих підприємств, які використовують пільгу для здійснення за її участю комплексу організаційно-технічних заходів, що збільшують обсяги виробництва і підвищують якість продукції, забезпечують у подальшому нарощування надходжень до бюджету в обсязі, що перевищує розмір наданої державою допомоги; з метою здійснення заходів щодо організації підвищення кваліфікації державних службовців затвердити Концепцію Державної програми перепідготовки спеціалістів органів державної влади у сфері інноваційної та інвестиційної діяльності; запровадити на державному рівні налагоджений механізм проведення прогностико-аналітичних досліджень, які б дали можливість чітко і обґрунтовано визначити науково-технологічні та інноваційні пріоритети, що мали б реальний зиск для вітчизняної економіки.

Слід зазначити, що в Україні у вересні 2007 року було прийнято «Концепцію державної програми прогнозування науково-технологічного розвитку на 2008 – 2012 роки», згідно з якою планується проведення комплексного моніторингу науково-технологічної сфери й формування середньострокових прогнозів щодо її подальшого розвитку. Проте вже попередні результати дій у цьому напрямі свідчать про відсутність механізмів реалізації головної її задачі – створення загальнодержавної системи технологічного прогнозування.

Надзвичайно проблемним є застосування положень *законодавства у сфері трансферу технологій*: необхідно забезпечити виконання положення Закону України “Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій” з цільового субсидіювання трансферу (ст. 22).

Відсутність дієвих механізмів підтримки іноземного патентування, передбачених ст. 6 Закону України “Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій” унеможливує розвиток міжнародного трансферу технологій. Згідно цього закону, МОН України має здійснювати заходи щодо підтримки закордонного патентування винаходів (промислових зразків) за рахунок коштів, передбачених на

це у Державному бюджеті України, а також організувати залучення інших джерел фінансування патентування. На практиці зазначені положення не виконуються.

Потребує врегулювання діяльність виконавчої влади з впровадження розробок, створених за рахунок Державного бюджету. Постановою Кабінету Міністрів України "Про затвердження Положення про державну наукову і науково-технічну програму" визначено норми впровадження результатів програм і відповідальність за це МОН та інших органів виконавчої влади. Практика свідчить, що МОН України не застосовує механізм відбору проектів з метою визначення форм впровадження продукції, створеної за державними програмами. Відсутня практика передачі цієї науково-технічної продукції користувачам. На відміну від країн ЄС відсутній доступ до результатів НДДКР за державними програмами через Інтернет.

Потребує вдосконалення правова регламентація визначення винагороди винахідникам та авторам промислових зразків. Постановою Кабінету Міністрів України від 4.06.2008 № 520 визначено мінімальні ставки винагороди авторам технологій та їх складових. Проте ці ставки не поширюються на переважну частину створених винаходів, промислових зразків, що не місять нової технології або є її складових. Вказаною постановою також не затверджений мінімальний рівень виплат при продажу ліцензій або передачі майнових прав на технологію та її складові. Це зумовлює незацікавленість у трансфері технологій, гальмує винахідницьку активність.

Не врегульований майновий статус об'єктів права інтелектуальної власності (ОПІВ), створених за бюджетні кошти. Указом Президента України „Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні” від 27.04.2001 було доручено внести до Верховної Ради України відповідний проект закону. У 2004 р. у Верховній Раді України зареєстровано законопроект „Про особливості введення в цивільний оборот об'єктів права інтелектуальної власності, створених з використанням коштів державного та/або місцевих бюджетів, спеціальних державних фондів цільового призначення” (№ 5596), який у 2006 р. прийняли у першому читанні. В травні 2006 р. був зареєстрований за № 0924 законопроект з аналогічною назвою, що передбачав механізми розподілу прав на ОПІВ, створених за бюджетні кошти, але 23.11.2007 законопроект відкликано. Рішенням Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти від 16.04.08 № 16 підкомітетам з питань інтелектуальної власності та інноваційної діяльності доручено “прискорити внесення до Верховної Ради України проекту Закону України «Про особливості введення в цивільний оборот об'єктів права інтелектуальної власності, створених з використанням коштів державного або місцевих бюджетів, спеціальних та державних фондів цільового призначення».

У повному обсязі не виконано пункт 3 «Забезпечити проведення інвентаризації та оцінки об'єктів права інтелектуальної власності, що належать державі або були створені за державні кошти» доручення Президента України від 7 липня 2005 № 1-1/635.

Національний стандарт № 1 “Загальні засади оцінки майна та майнових прав”, затверджений постановою КМ України від 10.09.2003 № 1440, та Національний стандарт № 4 “Оцінка майнових прав інтелектуальної власності”, затверджений постановою КМ України від 03.10.2007 № 1185 не розкривають методики здійснення оцінки. Система бухгалтерського обліку не відтворює необхідної інформації щодо вартості технологій. Проблема може бути вирішена шляхом розробки прийнятної методики оцінки вартості технологій з врахуванням закордонного досвіду. Необхідно також доопрацювати та прийняти “Порядок передачі підприємствам, установам і організаціям майнових прав на технології, створені за державні кошти”.

Захист інтересів держави має бути забезпечено шляхом:

1. Проведення державної експертизи технологій (статтею 12 зазначеного закону визначаються випадки та процедури проведення державної експертизи технологій, основною метою якої є визначення економічної доцільності та корисності для держави і суспільства впровадження технологій та обладнання з урахуванням можливих екологічних і соціально-економічних наслідків від їх застосування).

2. Проведення державної реєстрації договорів про трансфер технологій (відповідно до статті 13 зазначеного закону за результатами державної експертизи технологій або технологій і обладнання приймається рішення про державну реєстрацію договорів про їх трансфер або відмову в реєстрації).

3. Проведення державної акредитації фізичних та юридичних осіб на право провадження посередницької діяльності у сфері трансферу технологій (відповідно до статті 15 зазначеного закону, фізичні особи для здійснення на постійній та/або професійній основі посередницької діяльності у сфері трансферу технологій (технологічні брокери) та юридичні особи, установчим документом яких передбачено таку діяльність та до штатного розпису яких входить щонайменше один технологічний брокер, повинні пройти відповідну державну акредитацію і отримати свідоцтво про акредитацію).

4. Встановлення обмеження щодо укладання договорів про трансфер технологій (статтею 18 зазначеного закону передбачено випадки обмеження щодо укладання договорів про трансфер технологій).

5. Визначення напрямів використання коштів, одержаних у результаті трансферу технологій (статтею 20 зазначеного закону визначаються напрями використання коштів, одержаних у результаті трансферу технологій, створених або придбаних за рахунок коштів Державного бюджету України. Тобто, кошти, одержані від трансферу технологій, створених або придбаних за рахунок державних коштів, майнові права на які належать державі, підлягають зарахуванню до спеціального фонду Державного бюджету

України на рахунки головних розпорядників бюджетних коштів за бюджетними призначеннями, передбаченими законом про Державний бюджет України).

При розробці нормативно-правових актів у частині забезпечення виконання антикризової програми в напрямі стимулювання інноваційної діяльності першочергові преференції слід надавати заохоченню створення партнерств, альянсів та інших організаційних структур, що поєднують науку, вищу освіту, виробництво, розробки і реалізацію великомасштабних міжгалузевих проектів зі створення і освоєння виробництва високотехнологічної продукції.

Важливим напрямом у антикризових заходах у частині забезпечення конкурентоспроможності України на міжнародних ринках має бути розробка механізмів *реалізації готових до упровадження мегапроектів корпоративних структур* за повної чи часткової (пайової) підтримки держави. Як вимоги до цих проектів має бути наступне:

- 1) засновані на наукових результатах, що визначають світовий рівень досліджень у відповідних сферах перспективного напрямку науки і техніки (критичні технології державного рівня);
- 2) реалізують повний інноваційний цикл «прикладні дослідження – дослідно-конструкторські розробки – освоєння виробництва» у період не більше 3 років;
- 3) у результаті їхньої реалізації, комерційний обсяг реалізованої конкурентоспроможної продукції не менше ніж у 3 рази перевищить бюджетні кошти, надані виконавцеві за державним контрактом.

Розробити дієву систему та механізми стимулювання інноваційної діяльності та змінити позиції нігілізму міністерств, КМ України, Верховної Ради України щодо дотримання законодавчих актів у цій сфері, ключові норми яких щорічно призупиняються Законами України "Про держбюджет".

В основу державної політики в галузі науки і технологій має бути покладена переорієнтація діючих цільових програм наукових досліджень та експертних розробок на забезпечення пріоритетних напрямів розвитку науки, технологій з урахуванням номенклатури першочергових важливих основних проектів державного значення.

Залучити органи Держкомстату України до розробки та введення спеціальної статистичної форми "Діяльність у сфері трансферу технологій", яка б відповідала вимогам світових стандартів і надавала необхідну інформацію для здійснення комплексного аналізу і міжнародних зіставлень цього аспекту інноваційної діяльності та сприяла б науковому обґрунтуванню управлінських рішень при формуванні державної політики щодо розвитку ринку високих технологій.

Створити робочу групу та підготувати пропозиції до "Концепції державної політики розбудови ринку високих технологій в Україні". Концепція має визначати систему заходів щодо організаційно-правових, фінансово-економічних та інституційних засад формування ринків наукомісткої продукції.

У числі *заходів*, що дозволили б підсилити пріоритетну роль високих технологій і наукомістких галузей, а також прискорити їхній внесок в інноваційний розвиток економіки, за результатами викладеного вище аналізу, рекомендуються такі:

1. Суттєво збільшувати бюджетне фінансування тих напрямів науки, що є базою для розвитку високотехнологічного сектора та забезпечити фінансування науково-технічних проектів за напрямками відповідно до Закону України «Про Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій».

2. Розробити державну програму організації технопарків, оскільки нинішні темпи їх створення не відповідають державним інтересам. Відповідно до реальних можливостей запланувати функціонування оптимально обґрунтованої кількості технопарків, у тому числі спеціалізовані технопарки з розробки програмного забезпечення та інформаційно-комунікаційних технологій. При формуванні інноваційних та інвестиційних проектів, запланованих для виконання в технопарках, у першу чергу надавати підтримку проектам, пов'язаним з високими технологіями і наукомісткими галузями.

3. З метою об'єктивізації інформації в Україні про створення і використання високих технологій, про структурні зрушення в промисловості, а, отже, і для достовірного прийняття рішень з управління інноваційним розвитком національної економіки, доручити Держкомстату України за участі зацікавлених центральних органів виконавчої влади і НАН України розробити і впровадити форми статистичної звітності за продукцією та товарами, що випускається, з урахуванням поділу видів економічної діяльності, зокрема, промисловості на групи, які використовуються в країнах ОЕСР (високотехнологічні, середньо-високотехнологічні, середньо-низькотехнологічні і низькотехнологічні).

4. Дотримання фактичного, а не декларативного фінансування витрат, які закладені у законодавчі акти, що становлять фундамент формування національної інноваційної системи. Це дозволить активізувати інноваційну спрямованість діяльності як українських господарюючих суб'єктів, так й іноземних ТНК в Україні. На сьогоднішній день не діє 21 стаття Закону України «Про інноваційну діяльність», яка передбачала пільгове оподаткування пріоритетних видів інноваційної діяльності. Не виконується норма Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (стаття 34), яка передбачає рівень бюджетного фінансування наукової та науково-технічної діяльності, у розмірі не менше 1,7 % від ВВП України. Пряме ігнорування найважливіших норм та положень також не дозволяє забезпечити скорочення інноваційного розриву між регіонами. Наприклад, у 2006 р. згідно з Законом України «Про стимулювання розвитку

регіонів» зупинено його важливу норму, що передбачає виділення коштів на фінансування програм подолання депресивності територій (в розмірі 0,2 % доходної частини державного бюджету).

Міністерству фінансів і Міністерству економіки України розробити комплекс заходів щодо системного удосконалювання підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють питання оцінки й обліку нематеріальних активів у науковій, інноваційній і господарській діяльності; розробити разом з науково-експертним співтовариством і внести зміни в Правила бухгалтерського обліку і методики оцінки нематеріальних активів з метою їхнього ефективного обліку і використання, стимулювання більшої частини наукових установ враховувати на своєму балансі об'єкти інтелектуальної власності, а також залучення останніх у господарський оборот.

Органам державної влади регіональних господарюючих суб'єктів: з урахуванням особливостей, умов, ресурсів та можливостей регіонів сформувати регіональні пріоритетні напрямки впровадження інноваційних проектів, переліки пріоритетних інноваційних проектів регіонального статусу, реалізація, яких має значення для економічного і соціального розвитку регіону; створити в регіоні нормативно-правову базу для розширення практики паритетного (50 % центр – 50% регіон) фінансування регіональних наукових і інноваційних проектів; підготувати нормативно-правові й організаційні заходи для формування регіональних цільових фондів науково-технічної й інноваційної діяльності.

Необхідною передумовою реалізації Стратегії соціально-економічного розвитку розвитку України на інноваційній основі є *удосконалення фінансової моделі* інноваційної діяльності. Йдеться про комплекс заходів із запровадження конкурсних принципів фінансування досліджень, запровадження нових форм фінансової підтримки інноваційного бізнесу, поступового формування системи податкового стимулювання інновацій. У площині фінансового забезпечення інноваційного розвитку повинні бути розв'язаними наступні завдання: 1) реформування системи базового бюджетного та програмно-цільового фінансування науки; 2) інституціоналізація державних і недержавних фондів підтримки науки та інновацій; 3) налагодження державно-приватного партнерства у науковій та інноваційній сферах; 4) реалізація комплексу інструментів економічного стимулювання інноваційних процесів у господарстві країни.

Окреслені напрями удосконалення механізму фінансового забезпечення інноваційного розвитку реалізуються через комплекс конкретних заходів, а саме:

1) визначення реальних норм бюджетного фінансування наукової і науково-технічної діяльності (крім видатків на оборону) не відносно ВВП (як це передбачено у чинному Законі України „Про наукову і науково-технічну діяльність”, де йдеться про обов'язок держави здійснювати фінансування у розмірі не менше 1,7 % ВВП країни. Відомо, що ця законодавча норма ніколи не виконувалася з причин неспроможності держави на такі витрати, і взагалі відсутності у світовій практиці такої масштабної участі держави у науково-технічній діяльності, хіба що у колишніх соціалістичних країнах. В Україні протягом останніх років відбувається скорочення частки коштів державного бюджету, що направляються на науку, у сукупному ВВП. Так, у 2007 р. вона склала 0,39 %, у 2006 р. – 0,38 %, у 2005 р. – 0,41 %, тоді як у попередні роки – зростала від 0,27 % у 2002 р., до 0,40 % – у 2003 р. та 0,44 % – у 2004 р.). Вважаємо доцільним встановити певний норматив витрат на науку і науково-технічну діяльність з витратної частини бюджету країни зі щорічним збільшенням цього нормативу у міру стабілізації економіки до рівня, притаманного високорозвиненим країнам. Зазначений норматив має бути відображений в основоположних фінансово-економічних і програмних документах (державному та місцевих бюджетах, державних цільових програмах тощо);

2) забезпечення стійкого державного фінансування провідних наукових інституцій країни: академій наук, університетів за науково-дослідними програмами, наукових бібліотек, інших об'єктів наукової інфраструктури;

3) формування конкурентних умов розподілу коштів на наукові програми і проекти у межах програмно-цільового фінансування науки, забезпечення відкритості прийняття рішень, залучення наукової спільноти до контролю за використанням коштів;

4) сприяння диверсифікації джерел фінансування наукових і науково-технічних робіт за рахунок активної підтримки цільових державних фондів (зокрема, Державного фонду фундаментальних досліджень);

5) налагодження державно-приватного партнерства щодо фінансування сфери науки та інновацій для прискорення передачі у господарський обіг науково-технічних результатів, одержаних за рахунок коштів державного бюджету;

6) цільове виділення бюджетних коштів для забезпечення наукового супроводу найважливіших інноваційних проектів державної ваги;

7) залучення нових фінансових інструментів забезпечення розвитку інноваційних секторів економіки. Зокрема, сприяння перерозподілу інвестиційних потоків за посередництва венчурних фондів інноваційного розвитку, створення необхідних інституційних передумов (прийняття та запровадження в дію Закону України «Про венчурні фонди інноваційного розвитку»);

8) стимулювання розвитку лізингу, кредитування та страхування ризиків наукомістких проектів, а також підтримки на конкурсній основі науково-технічних та інноваційних проектів;

9) стимулювання діяльності благодійних організацій та інших некомерційних структур,

спрямованої на фінансування науково-технічної та інноваційної діяльності;

10) модернізація ринків капіталу на підставі законодавчого та інституційного забезпечення діяльності інвестиційних компаній, інститутів спільного інвестування, пенсійних фондів та страхових компаній для акумуляції сукупних національних накопичень та їх спрямування у інноваційний розвиток реального сектору економіки;

11) сприяння стабілізації ринків капіталів та їх розвитку на потребу суспільства в інноваційній модернізації виробничого потенціалу країни за рахунок інститутів прямого державного інвестування зі спеціальних фондів – стабілізаційних, інвестиційних тощо;

12) створення сприятливих умов оподаткування для залучення у науку коштів промислових підприємств, банків, іноземних замовників і приватних осіб;

13) розширення дії податкових і митних пільг щодо стимулювання і підтримки наукової та інноваційної діяльності не тільки на науковій інституції, але й на суб'єктів технологічної інфраструктури (технологічних парків тощо);

14) створення фінансових передумов участі науковців країни у міжнародних науково-технічних та інноваційних проектах.

Загальний висновок. Для забезпечення ефективності інноваційного розвитку економіки в подальшому необхідно упорядкувати наявну систему законодавства та доповнити її цілою низкою необхідних документів, які б регламентували та забезпечували всі складові інноваційної політики держави (створення інноваційної інфраструктури, розвиток трансферу технологій, венчурні фінансування, формування національної інноваційної системи, розвиток високотехнологічного виробництва, інтеграцію науки, освіти та виробництва, регіональний інноваційний розвиток; формування інноваційних (технологічних) кластерів та інше) і дозволили виробити *системний Кодекс законів в інноваційній сфері*.

Все зазначене в даній статті з відповідним методологічним та методичним інструментарієм щодо упровадження пропозицій та заходів неодноразово пропонувалося фахівцями ДУ „Інститут економічного прогнозування та інноваційної політики НАНУ України”. Окрім того, в країні за останні десять років напрацьовано величезний комплекс реальних розробок у сфері підвищення ефективності та забезпечення науково-технічного та інноваційного розвитку економіки, які чекають свого упровадження.

Для розблокування дії законодавчих актів та запровадження комплексу механізмів реалізації інноваційної політики потрібна добра воля влади та ефективність організаційного ресурсу державних служб усіх рівнів.

Література

1. Інноваційна стратегія українських реформ / Гальчинський А. С., Геєць В. М., Кінах А. К., Семиноженко В. П. – К.: Знання України, 2002. – 336 с.
2. Економічна оцінка державних пріоритетів технологічного розвитку / За ред. Ю. М. Бажала. – К.: Ін-т екон. прогнозування, 2002. – 320 с.
3. Соловьев В. П. Современные тенденции формирования инновационного законодательства на Украине // Инновации. – 2004. – № 9 (76). – С. 15 – 18.
4. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика / За ред. Л. І. Федулової. – К.: “Основа”, 2005. – 552 с.
5. Соловьев В. П. О некоторых противоречиях в системе законодательного обеспечения развития инновационных структур в Украине // Проблемы науки. – 2005. – № 3. – С. 7 – 14.
6. Данько М. С. Інституційні аспекти управління розвитком економіки України // Проблемы науки. – 2005. – № 6. – С. 9 – 17.
7. Економіка знань та її перспективи для України / За ред. акад. НАН України В. М. Гейця. – К.: Ін-т екон. прогнозув., 2005. – 168 с.
8. Андрощук Г.А. Стимулирование инновационной деятельности в Украине: финансово-кредитный механизм // Проблемы науки. – 2005. – № 3. – С. 22 – 28.
9. Інноваційне законодавство України: Повне зібрання нормативно-правових актів. У 3-х томах. – К., 2003.

Надійшла 13.10.2009